

אוצרות
המשנה
חגיגה

פך שמן טהור נגד הפילוסופי' היוונית

כיצד מקשיבים ל"סיפורם של הגרות"?

טעמי המחלוקת אי מותר ליהנות מאוד הגרות

תרגום התורה שהביא לגזירות היוונים

מה בין "ניסיד", "נפלאותיד", ו"ישועותיד"?

קובץ זה יוצא לאור
לעילוי נשמת האי גברא רבא, רודף צדקה וחסד
זכה לפזר מכספו להדפסת תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע
הרב החסיד ר' מאיר בהר"ר שמחה יצחק זאיאנץ ע"ה
ס. פאולו ברזיל
נלב"ע ביום ג' סיון ה'תשפ"א
תנצב"ה

ולזכות יבלחטו"א בניו הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

פתיחה

בעזה"ת.

לרגל ימי החנוכה הבעל"ט, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, קונטרס 'אוצרות המועדים - ימי החנוכה', והוא אוצר בלום בעניני ימי החנוכה, מלוקט ממרחבי תורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

לאחר הדלקת הנרות מידי לילה, אומרים את נוסח "הנרות הללו", שבו סוקרים את הניסים שעשה הקב"ה עם אבותינו, ואת אופן קביעת ימי החנוכה בזמן הזה להלל והודאה.

בקובץ זה סידרנו את הביאורים על סדר נוסח "הנרות הללו", כך שמלילה ללילה תיעשה אמירת "הנרות הללו" באופן של "מוסיף והולך", כאשר מבוארים יסודות רבים בענייני הנס, מהות ימי החנוכה והלכותיו.

המאמר המרכזי הוצב בראש הקובץ על התיבות "הנרות הללו אנו מדליקין", ובו יבואר עניין קביעת ימי החנוכה בשמן דווקא, כאשר מתוך הדברים יעלה מהות עניין גזירת היוונים ש"טמאו כל השמנים", מהות נס פך השמן החתום בחותם כהן גדול, סוד מנהג מאכלי שמן, ומעלת חנוכה על שאר המועדים.

יהי רצון שכשם שנעשו נסים לאבותינו בימים ההם, כן נזכה בזמן הזה לראות בישועת השי"ת את עמו ישראל מכל צריהם, ונזכה להודות ולהלל לשמו הגדול בבית המקדש השלישי, בגאולת עולם, בעגלת דידן.

בברכת התורה,
מכון אור החסידות
כסלו ה'תשפ"ה

תוכן עניינים

הנרות הללו אנו מדליקין

קביעת הנס בשמן ב

על התשועות, ועל הנסים ועל הנפלאות
שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה

חיוב זכרון נצחון המלחמה בלילה ז

על ידי כהניך הקדושים

האם מלחמת בני השמונאי הייתה מותרת? ט

רקל שמונת ימי חגכה

מנורה בת שמונה נרות - כל ימות החג יא

הנרות הללו קדש הם ואין לנו קשות להשתמש בהן

בפלוגתא אי מותר ליהנות לאורה יב

אָלָא לְרֵאוּתָן בְּרִבְר

ההנאה המותרת מנרות חנוכה יג

כדי להודות והלל לשמן הגדול על נסין
ועל נפלאותיהן ועל ישועותיהן

מה בין "נס", "פלא" ו"תשועה"? טו

צוות העריכה וההגהה:

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מאיר יעקב זילברשטרם,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,
הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוייכה

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד, 6084000
Or Hachasidus - Head Office, 1469 President st.
#BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

להערות והארות:

טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidutil@gmail.com

וזאת למודעי, שבודך כלל לא הובאו הביאורים כאופן שהופיעו במקורם, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים הושמט ריבוי השקו"ט והמקורות שהופיעו במקורם, ויש להיפך, אשר במקור הדברים מופיעים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהכנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנשמנו במקומם), וימצא טוב, ויכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

קביעת הנס בשמן

הנרות הללו אנו מדליקין

אחד הדברים שנקבעו בשבתות וימים טובים הוא החיוב בסעודה. עיקר הסעודה הוא לחם, שהלא "כל סעודה קרוי לחם" (פרש"י אמור כא, יז), וגם מים, שהלא "סעודה" כוללת שתי ו"אכל ולא שתה אכילתו דם" (שבת מא, א), וכן בשר ויין.

ובזה נשתנה חג החנוכה מכל הימים טובים והשבתות, שלא נקבע בו חיוב סעודה, ו"ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה" (שו"ע הל' חנוכה סתר"ע ס"ב).

וכתב הלבוש (או"ח סי' תר"ט), בביאור ההפרש בין חנוכה לפורים לעניין קביעות הסעודה, שימי החנוכה "לא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה", כיון ש"לא בקשו מהם אלא . . להעבירם על דתם, כידוע ממעשה אנטיוכס, שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד, רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם . . לכפור בדת חס ושלום, ובעזרתו יתברך לא הפיקו זממם וגברה ידינו, לכך קבעו אותם לחזור ולשבח ולהודות לו על שהי' לנו לאלקים ולא עזבנו מעבודתו".

אך "בימי המן, שהיתה הגזירה להרוג ולהשמיד את הגופות, שהוא ביטול משתה ושמחה, ולא את הנפשות, שאפילו המירו דתם חס ושלום לא הי' מקבל אותם, לכך כשנצלו ממנו קבעו להללו ולשבחו יתברך גם כן על ידי משתה ושמחה".

ונמצא שהחידוש בחנוכה על שאר המועדים הוא שעיקרו הוא נצחון רוחני על היוונים, ולכן קבעו את הנס לא במשתה ושמחה הקשורים ומורים על הצלת הגוף, אלא בהדלקת נרות של שמן, ע"ש "נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג).

ולכאורה, ע"פ המבואר למעלה, נמצא שמעלת חנוכה על שאר המועדים היא שבשאר החגים החיובים הקשורים עם סעודה גשמית של לחם, מים ויין וכיוצא בזה הם חלק עיקרי, וחנוכה נעלה מהם בכך שאין בו חיוב אכילה ושתיה גשמיות, אלא רק חיובים הקשורים עם "נר מצוה".

אך הלא גם בכל המועדים אין הסעודה הציון היחידי של היום, אלא יש גם חיובים ומצוות הקשורים לעניני רוחניות וקדושה. ולכאורה, כאשר מסתכלים על העבודה הרוחנית שבכל המועדים, לא מצינו מעלה מיוחדת בחנוכה דוקא, ובדבר זה שווה הוא לשאר המועדים.

אמנם יש להעמיק יותר במהות הגזירה שבחנוכה ומהות הנס שאירע אז, וכן בפנימיות עניינם הרוחני של הלחם, המים, היין והשמן, ואזי יתברר כיצד השמן מורה על מעלה רוחנית גדולה ביותר, גדולה באין ערוך מהמעלות הרוחניות שעליהן מורים הלחם, המים והיין.

ולפי זה יעלה שגם כאשר מדובר על עבודה רוחנית גדלה מעלתו של חנוכה, שמצד הגזירות והנס שבחנוכה נצרכה המעלה הרוחנית הגדולה של השמן דוקא, וכאשר יבואר.

לחם, מים, יין ושמן – שבתורה

ותחילה יש לבאר את אשר נרמז בקביעות שאר הימים טובים במשתה ושמחה, בלחם, מים ויין, ולעומת זאת, קביעות יום טוב של חנוכה על הדלקת נרות של שמן.

מצינו שהתורה נמשלה למים, לחם, יין ושמן, כמו שנאמר "הוי כל צמא לכו למים" (ישעי' נה, א. ב"ק יז, א), "לכו לחמו בלחמי ושתו יין מסכתי" (משלי ט, ה. ברכות נו, א), "לריח שמניך טובים" (שה"ש א, ג. שה"ש רבה עה"פ).

ומבואר בספרים (ראה לקו"ת שיר השירים כד, ד ואילך. ובארוכה – אמרי בינה שער הק"ש פנ"ג ואילך), שהתורה נמשלה לדברים אלו, משום שכל אחד מהתארים הללו רומז לדרגות שונות בתורה עצמה.

כי הנה, הלחם והמים המה מוכרחים לקיומו של האדם ומבלעדיהם אין לו חיים, ולעומת זאת, היין והשמן אינם הכרחיים לחיי האדם, אלא היין מוסיף שמחה, "משמח אלקים ואנשים" (ס' שופטים ט, יג), והשמן מוסיף תענוג.

וכן הוא בנמשל, בתורה שנמשלה לדברים הללו, שה"לחם" וה"מים" שבתורה הם חלק הנגלה שבתורה, שממנה לומד האדם את האסור והמותר, הטמא והטהור, והרי הוא מוכרח ללימוד זה בכדי לידע את המעשה אשר יעשן ואלה אשר לא תעשינה, כשם שהלחם והמים מוכרחים לקיום האדם וחיותו.

ולעומת זאת, היין והשמן שאינם מוכרחים לקיום האדם אלא מוסיפים שמחה ותענוג, הם משל לחלק הנסתר שבתורה, מעשה בראשית ומעשה מרכבה, ידיעת ה', שעל ידם נעשה קיום המצוות מתוך חיות מחודשת ותענוג, ומתוך אהבת ה' ויראתו, כפי שנאמר (דברי הימים א כח, ט) שעל ידי "דע את אלקי אביך", נעשה "ועבדהו בלב שלם".

ובחלק הנסתר גופא ישנו חילוק בין יין לשמן:

היין הגשמי אינו מוכרח לקיום האדם, ואין שותים אותו תדיר כמו המים, אלא כאשר מתעורר צורך מיוחד בו, כמו בשבתות וימים טובים, אך כאשר משתמשים בו, הנה שותים אותו בתור משקה בפני עצמו, ומברכים עליו ברכה המיוחדת לו – בורא פרי הגפן.

ולעומת זאת, השמן גם כשמשמשים בו כדי להוסיף תענוג, אין שותים אותו לבדו, אלא רק מערבים ממנו בשאר מאכלים טיפין בלבד.

ועל דרך זה בנסתר שבתורה, הנה "יין" רומז על סודות התורה ששייכים לגילוי, ואף שבדרך כלל הם "רוזין", הנה יש זמנים מיוחדים שמגלים אותם, בדוגמת היין שבזמנים מיוחדים משמשים בו בתור משקה, ו"שמן" רומז על סודות נעלים ביותר, "רוזין דרוזין", שהם למעלה מגילוי, כמו השמן שאינו ראוי לשתי' בפני עצמו, ואפשר רק לערב טיפין טיפין ממנו בתוך מאכל אחר.

נמצא אפוא, שלא רק בחלק הגשמי נבדל חג החנוכה משאר ימים טובים, במה שהם נקבעו גם לסעודה ובחנוכה העבודה היא רוחנית בלבד, אלא גם בחלק הרוחני עצמו יש מעלה בעבודת החנוכה על עבודת שאר ימים טובים:

שאר ימים טובים שנקבעו גם לסעודה, קשורים עם "לחם", "מים" ו"יין" שבתורה, החלקים הגלויים יותר, ואילו חנוכה נקבע בהדלקת שמן בלבד, משום שעבודתו קשורה עם רוזין דרוזין, בחינת שמן שבתורה.

ועניין זה, שחנוכה קשור ל"רוזין דרוזין" שבתורה, מתבטא גם בפרטי דיני ומנהגי החג:

כאשר מקיימים מנהג ישראל לאכול בחנוכה מאכלים העשויים בשמן לזכר נס השמן, אין זאת שאוכלים שמן כמאכל בפני עצמו, אלא השמן מעורב וספוג במאכלים אחרים, והרי זה מורה כנ"ל על הדרגה הנעלית של "רוזין דרוזין" שאינה יכולה לבוא לגילוי כפי שהיא.

ועוד זאת, שכאשר מדליקין את הנרות על ידי השמן, הנה אי אפשר ליהנות משמן זה, שהרי "אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד", והרי גם זה מורה על ענין ה"רוזין דרוזין", שהוא חלק התורה שאי אפשר לו להתגלות.

כשהחושך מתחזק – גילוי התורה מתגבר

אמנם, הא גופא טעמא בעי, הלא פסח שבועות וסוכות הם מדאורייתא, ואילו חנוכה נקבע מדברי סופרים. ועוד זאת, שימי החנוכה נקבעו בזמן ירוד, בבית שני שכבר נחסרו כמה עניינים מבית המקדש (יומא כא, ב), ואז גופא בזמן הגזירה של מלכות יון שאז התעבה החושך עוד יותר, וכיצד יתכן שדווקא חנוכה קשור עם הבחינה הנעלית ביותר שבתורה?
יש לומר הביאור בזה:

סדר התגלות התורה בעולם הוא שכלל שחושך העולם מתעבה ומתגדל, כך מאיר עוד יותר מאור התורה – "תורה אור" (משלי ו, כג), בכדי להאיר את החושך באור הקדושה. כך מצינו שרוב תורה שבעל פה, על הגזרות והתקנות שבה, נתגלה בזמן בית שני, שבו כבר לא הי' הגילוי האלוקי בשלימות, ואזי נתגלתה התורה יותר בכדי להאיר את החושך (ראה עד"ז בלקוטי תורה ר"ה נז, ג. ועוד).

והנה, בזמן גזירת יון, אז העמיק החושך ביותר, ונתפשטה חכמת יון שהיא חכמה של צד הטומאה, וכמבואר בסה"ק, ש"היונים הם בחי' חכמה דקליפה, חכמות חיצוניות, שבזמן

ההוא היו פילוסופים המכחישים בנבואה", ולכן התבטא הדבר גם בגשמיות בכך ש"טמאו כל השמנים שבהיכל" (שבת כא, ב), כי שמן רומז על חכמה, והם "טמאו כל השמנים של בחי" חכמה דקדושה, שרצו להשכיחם תורתך כו" (תורה אור מקץ מא, א).

ובמקום אחר (ס' דרך מצותיך (להצ"צ) עא, ב ואילך) מבואר ש"חכמת הקבלה האלקית ויסודותיה" היא "להאמין בה' ובמצוותיו כי הוא למעלה מעלה מבחי' החכמה והשגה כו", והם לחמו נגד זה - "שנתפשטה אז חכמה יונית שהוא הפלסופיא" שמנגדת לעניין האמונה שלמעלה משכל האנושי, כי "הפלסופים לא יאמינו דבר, אלא ידעו מה שידעוהו ע"פ שכל האנושי".

ובאמת, גזירת היונים לא הייתה נגד חכמת התורה, אלא הם עצמם נשתמשו בחכמת התורה באופן בלתי רצוי והפכי לגמרי מכוונת נתינת התורה, וכפי שיתבאר.

מתרגום תלמי – לגזירות היונים

כי הנה, מצינו שיש מעלה יתירה בלשון יונית שהתירו לכתוב ספרי תורה נביאים וכתובים רק בלשון הקודש, ונוסף לזה "לא התירו שיכתבו אלא יונית" (מגילה ח, ב במשנה), ונרמז בכתוב (נח ח, טז) "יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם", ש"יפיתו של יפת (הוא לשון יון, לשונו יפה משל כל בני יפת. רש"י) יהא באהלי שם" (מגילה ט, ב), ובירושלמי (מגילה פ"א ה"ט) אמרו ש"בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להתרגם כל צורכה אלא יונית".

ומכל מקום, למרות המעלה המיוחדת בלשון יונית, אמרו חז"ל (מס' סופרים פ"א ה"ז) שכאשר "כתבו לתלמי המלך את התורה יונית, ה' היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל", ובמגילת תענית איתא שכאשר נכתבה התורה יונית לתלמי המלך "החושך בא לעולם שלושת ימים!"

ולכאורה, אם יש מעלה גדולה בלשון יונית, והתורה מיתרגמת כל צרכה דווקא בלשון זו, מדוע השתמשו חז"ל בלשונות קשים כל כך על תרגום התורה יונית לתלמי המלך?

ומבואר בזה במקום אחר (לקוטי שיחות חכ"ד בתחלתו), שעצם תרגום התורה לא ה' עניין שלילי, ואדרבא, אלא שמכיוון שתרגום התורה נעשה אז לא על פי ציווי ה', אלא על פי דרישת תלמי המלך, ה' מקום לחשש שהדבר ינוצל לאחר מכן באופן בלתי רצוי, ועד לעניין בדוגמת "יום שנעשה בו העגל", היינו היפך בתכלית מעניין של נתינת התורה.

ויש לומר, שכתוצאה מזה, לאחר מאה שנה שבהן למדו חכמת התורה בתרגום יונית הנ"ל, וכמו שכתב הרמב"ם בפירושו המשניות "שהם פירשו התורה בלשון יון לתלמי המלך, ונתפרסמה אצלם אותה העתקה עד שהיתה אצלם אותו הלשון כמו לשונם, וכאילו היתה אשורית" (פיהמ"ש מגילה רפ"ב), באה גזירת היונים "להשכיחם תורתך":

דיוק הלשון "להשכיחם תורתך", הוא שהיונים לא ביקשו "להשכיחם התורה", אלא "תורתך" - תורה ששייכת להשי"ת וניתנה על ידו דווקא, וכמבואר בסה"ק (ספר המאמרים תש"א עמ' 59) ש"בענין התורה שהיא חכמה גדולה ושכל נפלא לזה הסכימו גם היונים, ולהיותם

חכמים גדולים גם נתפעלו על גודל עוצם הפלאות החכמה שבדיני התורה, אבל התנגדו על זה שהיא תורת ה', היינו, לקדושת התורה שהיא חכמתו ית', נגד זה לחמו".

היונים ניצלו את תרגום התורה ליונית בכדי לעמוד על גודל עוצם הפלאות חכמת התורה, חכמה גדולה ושכל נפלא, וזאת לא על מנת לקבל מקדושתה, שעבור זה ניתנה התורה לישראל, כי אם על מנת לטמא ח"ו את הקדושה שבחכמת התורה, שלא יהי' ניכר שהיא חכמתו של הקב"ה, כי אם חכמה אנושית כהפילסופיא דחכמת יון, להבדיל, וזהו סוד "טמאו כל השמנים שבהיכל".

את מה אין היונים יכולים לטמא?

ונגד גזירה חמורה זו נעשה לישראל נס פך השמן, "מצאו . . פך אחד של שמן, שהי' מונח בחותמו של כהן גדול":

היונים זממו לטמא את קדושת התורה, לעשותה חכמה ככל חכמות האומות, ללא הכרה בנותן התורה ובקדושתה, ועל כן הי' הנס בעניין של הדגשת הקדושה שבתורה, שהיא תורתו וחכמתו של הקב"ה, "תורתך". ענין זה הודגש ע"י שמצאו שמן טהור שלא טמאוהו היונים, ויתירה מזה, מצאו "פך שמן טהור . . בחותמו של כהן גדול", שמורה על דרגה הכי נעלית בשמן טהור שאין ביכולת היונים לגעת בו.

ונמצא שכנגד זה שזממו היונים לטמא את החכמה והשמן שבתורה, מצאו שמן טהור, ונתגלתה דרגא כזו בחכמת התורה שסגורה וחתומה לגמרי ואין יכולת כלל ליונים לגעת בקדושתה כלל, אלא נשארת היא טהורה תמיד.

ועפ"ז מובן מה שדוקא חנוכה קשור לרזין דרזין שבתורה – שמן דווקא, שלא כשאר הימים טובים הקשורים לשאר חלקי התורה, לחם, מים ויין, כי נגד החושך הגדול של היונים שרצו לטמא את השמן והחכמה שבתורה ר"ל, הי' צורך בהוספה והתגברות של אור התורה ע"י התגלות דרגא נעלה יותר בתורה, שמן שבתורה, רזין דרזין, שאין בכח היונים לגעת בקדושתה.

סוד מאכלי השמן

והנה, עניין השמן הטהור, שלא יהי' טומאה ח"ו בחכמת התורה, ולא ילמדוה רק מפני החכמה העמוקה שבה, הוא בעיקר ע"י לימוד חלק הנסתר שבתורה, כי כאשר לומדים רק חלק הנגלה שבתורה, הנה מכיוון שהנושאים שעוסקים בהם הם ענייני העולם שאודותם נאמרו דיני התורה, כמו שור שנגח את הפרה ודיני ממונות וכהאי גוונא, יתכן שמצד התגברות החושך שבעולם, ישים הלומד את לבו לחכמה הנפלאה שבתורה, שכל נפלא ונשגב, ללא שמכיר בכך שהיא חכמתו של הקב"ה.

וכדרשת חז"ל (נדרים פא, א) על הפסוק (ירמי' ט, יא-יב) "על מה אבדה הארץ גו' על עזובם את תורתך", שפירשו "שלא ברכו בתורה תחילה", וביאר הב"ח (טור או"ח סמ"ז) דהיינו "שלא עסקו

בתורה כי אם לצורך הדברים הגשמיים . . ולא נתכוונו להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה למטה בארץ".

והעצה לזה היא, שיחד עם לימוד נגלה דתורה יעסוק גם כן בלימוד נסתר דתורה, ידיעת ה', כמו שנאמר "דע את אלוקי אביך", שבלימוד זה אין נגיעה ונתינת מקום כלל לטומאת הפילוסופיא, כיוון שמדובר אודות ענייני קדושה ואלוקות, וניכר בגלוי שזוהי חכמתו של הקב"ה, ולא סתם שכל אנושי נפלא.

וכאשר עוסק יהודי בנגלה ובנסתר שבתורה יחד, אזי גם לימוד הנגלה שלו יהי' חדור בהרגשת קדושת התורה, חכמתו של הקב"ה.

והדבר רמוז גם כן בעניין השמן הטהור, משום שכאמור למעלה, השמן אינו נאכל בפני עצמו, אלא מערבים אותו בשאר מאכלים והוא מפעפע בכל דבר (חולין צז, א. שו"ע יו"ד סק"ה ס"ה), וכך גם לימוד פנימיות התורה מפעפע בלימוד נגלה דתורה, ומחדיר את הלומד בהכרה בקדושת חלק הנגלה שבתורה ובהיותו חכמה אלוקית שלמעלה מן השכל האנושי, כך שגם חלקי התורה שנמשלים ללחם, מים ויין, גם הם חדורים בשמן, והיינו שכל לימודו של האדם נעשה חדור בקדושת התורה, חכמתו של הקב"ה - שמן טהור.

(ע"פ תורת מנחם תשנ"ב ח"ב עמ' 26 ואילך)

חיוב זכרון נצחון המלחמה בלילה

עַל הַתְּשׁוּעוֹת, וְעַל הַנְּסִים וְעַל הַנִּפְלְאוֹת
שֶׁעָשִׂיתָ לְאַבּוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַיּוֹם

בנוגע לקביעת ההודאה וההילול על הניסים שנעשו לאבותינו בימי החנוכה, ישנו דבר תמוה, לכאורה:

את נס ההצלה מידי המן הרשע בימי הפורים, תיקנו להזכיר הן ביום והן בלילה. ד"חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום" (מגילה ד, א), "זכר לנס" (רש"י שם). אולם בהודאה על נס ההצלה במלחמת היוונים, לא מצינו חיוב להזכירה בלילה.

כי הדלקת נרות חנוכה (שנעשית בלילה), הרי בפשטות היא זכר והודאה על הנס דפך השמן, ולא על נס ההצלה ממלחמת היוונים; ואף ההודאה בתפילת "ועל הניסים", "מסרת גיבורים ביד חלשים וכו'", שאומרים בתפילת ערבית ובברכת המזון בסעודת הערב - אינה חיוב הכרחי כל כך. דהרי תפילת ערבית רשות היא, וכן אין חיוב לאכול פת בליל חנוכה, וממילא אין מוכרח שיאמרה בברכת המזון.

והרי זה תימה, דאם לזכרון נס ההצלה דפורים, שהי' מלובש בסדרי הטבע ולא הי' נס גלוי כל כך, תיקנו חיוב הודאה עליו גם בלילה, הכיצד לא תקנו כן בזכרון נס נצחון המלחמה דחנוכה, שהי' נס גלוי - "גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו'"?

ויש לבאר, דאליבא דאמת מוכח טובא - דאף שעיקר הזכרון בהדלקת נרות חנוכה הוא על הנס דפך השמן, מכל מקום, המצוה דנר חנוכה הוי גם כן זכרון והודאה אף על נס נצחון המלחמה וכלל הניסים שהיו אז.

דהנה, בנוסח "הנרות הללו" אומרים אנו - "הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות". וכד דייקת שפיר, הלא נס פך השמן לבדו אינו בגדר "תשועות" - הצלה וישועה לישראל. ועוד זאת, דנקט "תשועות", "ניסים" ו"נפלאות" בלשון רבים. כי באמת "אנו מדליקין" את הנרות לזכר כל הניסים שהיו "בימים ההם", כולל נס הישועה מן המלחמה.

וראי' מוכחת לדבר, ממה שאמרו בגמרא (שבת כג, א) "נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס". וברש"י פירש: "שגזרו על בתולות הנישאות כו', ועל ידי אשה נעשה הנס". והרי נס זה אינו הנס דפך השמן, אלא נס ההצלה מידי היוונים, ומחמת שהנשים היו באותו הנס חייבות הן בנר חנוכה.

וכן מוכח גם מלשון הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד הי"ב), שכתב "מצות נר חנוכה כו' צריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס, ולהוסיף בשבח הא-ל והודי' לו על הניסים שעשה לנו". ד"להודיע הנס" בלשון יחיד קאי על הנס דפך השמן שהוא עיקר הטעם בהדלקת נר חנוכה, ומה שכתב "הניסים שעשה לנו" בלשון רבים - הוא משום שהדלקת נר חנוכה יש בה גם "שבח והודי'" על כל הניסים שארעו בימים ההם, כולל נס ההצלה מידי היוונים.

על פי זה מבואר בפשטות, דבאמת גם בחנוכה תיקנו חיוב זכרון לנס הנצחון אף בלילה, כי כלול הוא בחיוב הדלקת נרות חנוכה. והרי זה על דרך מה שמצינו בכמה מקומות, שאחת הדרכים להביע עניין של הילול לקב"ה, היא על ידי הדלקת נרות. ועל דרך מה שנאמר "באורים כבדו ה'", כמובא להלכה לגבי נרות בית הכנסת (טושו"ע ושו"ע אדמו"ר הזקן או"ח סי' תר"י).

וכן הוא גם בהדלקת נרות חנוכה, דבנוסף לעיקר ענינם, לזכר נס פך השמן דנרות בית המקדש, הרי יש בהדלקתם גם משום הילול לקב"ה על הניסים שעשה עמנו בנצחון המלחמה.

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 366 ואילך)

האם מלחמת בני השמונאי הייתה מותרת?

עַל יְדֵי כְהֵנִיךְ הַקְדוּשִׁים

בנוסף "הנרות הללו" מדגישים ש"התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו" היו "עַל יְדֵי כְהֵנִיךְ הַקְדוּשִׁים". וכדומה לזה מצינו שכתב הרמב"ם (ריש הל' חנוכה) "וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם".

וצריך להבין, לכאורה, מדוע מדגישים שההצלה היתה על ידי "כהניך הקדושים", "הכהנים הגדולים" – למאי נפקא מינה אם היתה ההצלה על ידם או על ידי שאר אנשים מכני ישראל? ויש לומר הביאור בזה:

ביציאתם למלחמה כנגד היוונים, סיכנו ישראל את עצמם ומסרו את נפשם בכדי להילחם ביוונים ולנצחם. ויש לדון מה הי' ההיתר דישאל לסקן עצמם בזה.

דהנה, ציווי התורה על מסירות נפש אמור רק בנוגע לג' עבירות, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. מה שאין כן בכל שאר העבירות שבתורה, אם אומרים לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אזי יעבור ואל יהרג (סנהדרין עד, א. רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ה. טשו"ע יו"ד ר"ס קנז). ולדעת הרמב"ם (שם ה"ד. אבל ראה כס"מ שם ותוס' ע"ז כז, ב ד"ה יכול) אף אינו רשאי להחמיר על עצמו וליהרג, ו"כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו".

אמנם, ב"שעת השמד" "והוא שעומד מלך רשע כנבוכדנאצר וחבריו ויגזור שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצוות", אזי הדין הוא ש"יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצוות" (רמב"ם שם ה"ג). ועל פי זה הי' אפשר לכאורה לבאר, דמה שמסרו ישראל את נפשם להילחם נגד היוונים, אף שגזירותיהם לא היו אודות ג' העבירות – הרי זה מפני שהיתה זו "שעת השמד".

וכמו שכתב הרמב"ם (ריש הל' חנוכה) אודות גזירות היוונים: "גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות וכו'". דמפשטות לשונו נראה, שדינו של המצב בזמן ההוא הי' כשעת הגזירה, בה ישנו חיוב מסירת נפש על מצוות התורה כולן.

ובפרט, שנוסף על הגזירות על מילה שבת וחודש (מגילת אנטיוכוס) גזרו ג"כ "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל" (ראה ב"ר פ"ב, ד. פמ"ד, יז. ויק"ר פי"ג, ה. ועוד), וה"ז כשעת השמד והגזירה.

אולם עדיין יש מקום לעיין בזה. דהרי סוף סוף, מה שבשעת השמד הדין הוא ש"יהרג ואל יעבור" בכל אופן שיהי' – זהו רק באם כופים אותו לעבור על מצוות התורה, דאזי חייב למסור נפשו ולא לעבור; אבל לכאורה אין לומר שיש חיוב להסתכן ולצאת במלחמה נגד המלכות הרשעה שגזרה גזירות אלה.

ונוסף על כך: גם בשעת הגזירה, שישנו דין יהרג ואל יעבור גם בשאר מצוות, י"א ד"לא אמרו אלא לעבור על מצוות לא תעשה אבל לא דגזרו לבטל מצוות עשה" (ר"ן ונמוק"י שהובאו בכס"מ לרמב"ם שם ה"א. וברמ"א שם ס"א). והרי מסירות נפשם של ישראל אז היתה גם על קיום מצוות עשה דמילה וחודש.

ואף אם תימצי לומר שהליכה למלחמה אינה נכללת בגדר מסירת נפש, ומותרת בכל אופן, כי הלא התורה התירה יציאה למלחמה, ואפילו מלחמת הרשות, אף שמהות המלחמה היא עמידה בסכנה, ונמצא שהתורה הפקיעה את דין המלחמה מדיני מסירת נפש (ראה מנ"ח מצוה תכה. ולאידך, ראה חמדת ישראל קונטרס נר מצוה אות צה) –

מכל מקום, הנה בנדון זה, שהיו החשמונאים "חלשים נגד גבורים" ו"מעטים נגד רבים", דעל פי הטבע לא הי' כלל מקום שינצחו את המלחמה, והוי סכנה ודאית – אין שייך לומר שהיו חייבים לסכן עצמם בזה על פי דין. וכיון שכך – עדיין עלינו להבין, מה הי' ההיתר דבני חשמונאי לצאת למלחמה זו?

ויש לומר, שלזה דייק הרמב"ם לומר ש"גברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים", וכן מדגישים אנו באמירת 'הנרות הללו' – שההצלה היתה "על ידי כהנין הקדושים":

דהנה, כבר כתבו הפוסקים (נמוק"י שם. הובא בכס"מ על הרמב"ם יסוה"ת פ"ה ה"ד; ב"י לטור שם. וראה גם ש"ך שם סק"ב בסופו), שגם לשיטת הרמב"ם ש"כל מי שנאמר בו יעבור ועל יהרג, ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו", הרי "אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה, כדי שיראו העם ולמדו ליראה את ה' כו'" (כס"מ שם).

ולפי זה, כיון שבני חשמונאי היו "כהנים הגדולים", "כהנין הקדושים", הרי דינם הי' כ"אדם גדול וחסיד ירא שמים", שמותר לו למסור נפשו בכל זמן ובכל אופן שהוא, גם כשאין זה על פי חיובי מסירת נפש על פי דיני התורה. ומיושב שפיר דזה הי' יסוד ההיתר שלהם לצאת למלחמה כנגד היוונים.

(ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 170 ואילך)

מנורה בת שמונה נרות – כל ימות החג

וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה

מנהג ישראל להדליק נרות חנוכה במנורה שיש בה שמונה נרות, היינו, גם ביום הראשון של חנוכה, כאשר מדליקים נר אחד בלבד, מדליקים נר זה במנורת החנוכה שיש בה שמונה נרות, אלא שמדליקים נר אחד בלבד.

וביום השני של חנוכה מדליקים נר נוסף במנורת החנוכה (ושאר הששה נרות אינם דולקים), וכן הלאה, עד שמגיעים ליום השמיני של חנוכה, "זאת חנוכה",

...ולכאורה אינו מובן: מאחר שביום הראשון מדליקים נר אחד בלבד – מדוע מדליקים אותו במנורה שיש בה שמונה נרות, כאשר שאר שבעת הנרות אינם דולקים ומאירים, ועל דרך זה בנוגע לשאר הימים שבהם לא מדליקים את כל שמונת הנרות שבמנורת החנוכה – מדוע מדליקים זאת במנורה שיש בה שמונה נרות, באופן שחלק מהנרות אינם דולקים ומאירים?!

והביאור בזה:

כאשר מדליק ביום הראשון נר אחד בלבד, ומקיים על ידי זה מצוות הדלקת נר חנוכה באופן של מהדרין מן המהדרין – הרי כבר עתה יודע הוא שאינו יכול להסתפק באופן עבודה זו, אלא תיכף למחרת עליו להעלות בקודש ולהדליק נר נוסף.

ולכן, גם בימים שאין מדליקים עדיין את כל שמונת נרות החנוכה, מדליקים את הנרות במנורה שיש בה שמונה נרות – כדי להדגיש שיודעים כבר עתה שביום שלאחרי זה יצטרכו להדליק נר נוסף עד שמגיעים לתכלית השלימות – הדלקת כל שמונת הנרות שבמנורת החנוכה.

וההוראה מזה בעבודת האדם:

כאשר יהודי נמצא בתחילת עבודתו, אינו יכול להתעסק תיכף ומיד בכל העניינים בתכלית השלימות כו' – אבל אף על פי כן, גם כאשר מתחיל בעניין אחד, עליו לדעת שישנם עוד ריבוי עניינים, והוא יודע כבר עתה שיצטרך להוסיף בעבודתו ולהעלות בקודש וכו'.

(קטעים מתורת מנחם תשמ"ב עמ' 611 ואילך)

בפלוגתא אי מותר ליהנות לאורה

הַנִּירוֹת הַפְּלִאוֹ קִדְּשׁ הֵם וְאֵין לָנוּ
רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן

אודות ההנאה מנרות חנוכה, מובא בגמרא (שבת כא, א ואילך) שהדבר תלוי במחלוקת אמוראים: רב סבר שאסור להשתמש לאורה, ואילו רב הונא ורב חסדא ס"ל שמותר להשתמש לאורה.

ולהלכה נפסק כרב ש"אסור להשתמש בנר חנוכה. . ואפילו לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור" (שו"ע ר"ס תרעג).

יש לבאר בטעמי פלוגתתם, דהנה, נרות חנוכה הם לזכר נס השמן שהי' במנורת המקדש, ומצינו שכמה פרטים בדיני ההדלקה הם בהתאם לאופן הנס.

והנה גבי נסים מצינו שאסור ליהנות ממעשה נסים, וממילא מסתבר שגם בנרות חנוכה שתיקנו לזכר נס זה יהי' איסור הנאה.

ומכל מקום מצינו בזה פלוגתת אמוראים, ורב הונא ורב חסדא מתירים ליהנות מאור נרות חנוכה, וזאת משום שבמעשה נסים עצמם מצינו שקו"ט אודות מהות האיסור, ופעמים שהדבר מותר, ואף מצוה.

כי הנה (בהבא לקמן ראה שדי חמד כללים מערכת א כלל שפ), מקור העניין שלא ליהנות ממעשה נסים, הוא מהגמרא תענית (כד, א), גבי מעשה באלעזר איש בירתא שנתן לצדקה את כספי נדוניית בתו, ובזוז שנותר לו קנה מעט חיטים ונתנם באוצר, וכאשר בדקה בתו ראתה שנעשה נס ונתמלא האוצר כולו חיטים, ואמר ר"א לבתו "העבודה הרי הן הקדש עליך ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל", וביאר רש"י (ד"ה אלא) שאסר עלי' את החיטים "משום דמעשה נסים הוא, ואסור לאדם להנות ממעשה נסים, כדאמר לעיל (שם כ, ב) ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו".

וכתב החיד"א (מדבר קדמות מע' מ אות ג), שאין להקשות ממה שהיו בני ישראל אוכלים את המן במדבר, והרי ודאי המן הוא מעשה ניסים, ד"שאני הכא דהקב"ה נותנו למזונותיו", שהרי נאמר בפירוש "הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה" (בשלח טז, טו), וממילא, "מאחר שהוא ית' נותנו לזה מותר גמור ומצוה ליהנות ממנו".

וכתב השדי חמד (שם), שבנס שנעשה ליחיד, גם כשהוא לאכילה, הנה אסור ליהנות ממנו, משום ש"מנכין לו מזכיותיו", ולכן אסר ר"א את החטים לבתו, אף שודאי נעשה הנס בכדי שיהי' לה נדוני' ותינה ממנו.

ומה שהותר המן, הוא משום שאיסור ההנאה מנסים אינו מדינא רק משנת חסידים, וכלשון החיד"א "דחסידי אינן נהנין ממעשה נסים", משום החשש שינכו מזכיותיו, וכאשר מדובר ברבים הרי אין חשש שינכו מזכיותיהם, ואז "ליכא איסורא, רק ראוי להתרחק היכא דאפשר", וממילא, במן "שהי' לכל ישראל ואי אפשר לחיות בלעדו, ודאי דאין שייך שום חסידות".

ונמצא, שבנסים גופא יש כמה חילוקים ודרגות אם הוא נס שלאכילה והנאה, וכך אם הוא לרבים או ליחיד, ואם אפשר בלעדו או לא.

ויש לומר שכזה נחלקו אמוראים בדין הנאה מגרות חנוכה, אם נס המנורה הוא ע"ד נס המן שמותר בהנאה, או ע"ד שאר נסים שאסורים, ועפ"ז נחלקו בדין הדלקת נרות חנוכה שנתקנו לזכר נס השמן, אם מותר ליהנות לאורה אם לאו.

(ע"פ תורת מנחם חע"ט עמ' 52)

ההנאה המותרת מגרות חנוכה

אַלֵּא לְרֵאוּתָן בְּלֵבָר

אודות הלשון "ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד", יש להקשות: הלא לכאורה אין קשר בין הדברים, שכן "להשתמש בהן" מורה על הנאה מן הנרות, ואילו "לראותן" אינו עניין של הנאה, וממילא אינו מובן החיבור בין שני עניינים אלו.

וכפי שלא ניתן לומר "ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא צריך להדליקן", כיוון שהשימוש וההדלקה הם שני עניינים נפרדים, כך לכאורה אין קשר בין שימוש בנרות ל"לראותן".

ויש לומר הביאור בזה, על דרך הדרוש, שגם עניין "לראותן" הוא שימוש והנאה מהנרות, ולכן אומר כאן לשון "אלא", כי בתחילה אסר לגמרי השימוש בנרות, ואז חוזר ואומר שלא כל השימושים אסורים, כי "לראותן" הוא שימוש המותר.

ועניין "לראותן", הוא מה שמובא בספרים (ספר המאמרים תש"ו עמ' 22. ועוד) שיש להתבונן בנרות חנוכה וללמוד מהם. וכך סיפר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שאמר לו אביו כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע בעת הדלקת הנרות: "יש להקשיב למה שהנרות מספרים!"

והקשבה זו ודאי יש בה תועלת גדולה, כיוון שאין מדובר בהקשבה לסתם סיפור, אלא להתבוננות בעניינים השייכים ללימוד הוראה בפועל בעבודת ה'. ועל כך אומר ש"אין לנו רשות להשתמש בהן" אלא ההנאה המותרת היא "לראותן" - להתבונן בתוכנם ולהאזין להוראות בעבודת ה' העולות מהם.

כי השימוש האסור "להשתמש" היינו הנאת הגוף, ו"לראותן" היינו שימושה של הנשמה, ולאחר שפועלים בעבודת ה' את העניינים שלמדו מהנרות, הרי הדבר משפיע גם על הגוף.

וראשית ועיקר הלימוד מנרות החנוכה, הוא עניין המסירת נפש: ה"חלשים" וה"מעטים" לא התפעלו ונבהלו מה"גיבורים" וה"רבים", מכיוון שידעו שהם ה"טהורים" וה"צדיקים", וממילא מסרו נפשם בפועל ממש על שמירת התורה ומצוותי' מבלי להתפעל מכל המונעים ומעכבים.

וזה הוא המוטל על האדם, "לראותן" - להתבונן בעניין מסירת נפש של בני חשמונאי, ולהביא זאת לעבודה בפועל גם בעבודתו הפרטית, לילך בתוקף עם ענייני עבודת ה', מבלי הבט ובלי התפעלות מענייני העולם ומה"גיבורים" וה"רבים" של ימינו.

ואל יאמר אדם לעצמו, שהוא אינו עומד בדרגת בני חשמונאי שהיו "צדיקים", "טהורים", ו"עוסקי תורתך", כיוון ש"עמך כולם צדיקים" (ישעי' ס, כא), וגם שם "עוסקי תורתך" חל עליו כיוון שהוא מצווה על תלמוד תורה, וזהו עניינו ואומנותו, אלא שעליו לבטא זאת בלימוד התורה בפועל, וגם אם אינו עושה זאת בשלימות, עדיין זהו שמו ועניינו "עוסקי תורתך", ועליו למסור נפשו על עבודת ה', כתוכן הסיפור שמספרים הנרות.

(ע"פ תורת מנחם חע"ט עמ' 52)

מה בין "נס", "פלא" ו"תשועה"?

כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשֵׁם הַגָּדוֹל עַל
נְסִיךְ וְעַל נִפְלְאוֹתָיִךְ וְעַל יְשׁוּעוֹתָיִךְ

בנוסח "הנרות הללו" אנו אומרים "הנרות הללו כו' על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות כו' להודות ולהלל כו' על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך" (כ"ה בסידור הרב ובעוד סידורים, ובמק"א הוא בשינוי הסדר).

וצ"ל טעם החילוק שבתחילה הסדר הוא: תשועות, נסים, נפלאות. ובסופו: נסיך, נפלאותיך וישועותיך.

ויובן זה בהקדים החילוק בין "תשועות", "ניסים" ו"נפלאות" בניצחון דחנוכה:

"תשועה" פירושו ניצחון בקרב שבו שני הצדדים הם שקולים, וההכרעה לטובת צד אחד מגיעה מהקב"ה. ניצחון כזה יכול להיראות טבעי, משום שסיכויי הניצחון הם שווים בדרך הטבע. הניצחון הראשון דהחשמונאים היה במודיעין עירם. היוונים רצו להקריב דבר-אחר, והחשמונאים גברו ונצחום. אך כיוון שהייתה זו עירם של החשמונאים וצבאם היה מרובה, נקרא ניצחון זה "ישועה". ובהיותו ראשון בסדר המאורעות, נקבע ראשון בנוסח "הנרות הללו" - "על התשועות".

"נס" משמעו אירוע של הצלה למעלה מהטבע. ולדוגמא, כאשר הצד החלש מנצח מנגד החזק ממנו בהרבה - הרי זה נס, משום שעל-פי כללי הטבע אין לו כל סיכוי לנצח. הניצחון הבא של החשמונאים היה במלחמתם נגד צבא היוונים ששלח אנטיוכוס. הללו היו "רבים" ו"גיבורים", ובדרך נס שלמעלה מהטבע ניצחו החשמונאים. ועל כן "ועל הניסים" נאמר שני בסדר ד"הנרות הללו".

"נפלאות" הם אירועים שמעוררים פליאה. משום שמחד, אין אלו ניסים חד-משמעיים כי אפשר לשייכם להנהגת הטבע, ומאידך ניכר בקיומם שאין זה ע"פ ההנהגה הרגילה של העולם.

המאורע האחרון במלחמת בני חשמונאי היה מציאת פך השמן החתום כביהמ"ק. דבר זה היה פלא: מחד - מציאותו של פך שמן חתום אינה נס, אך מאידך - זה שלא נטמא כשאר השמנים מעורר השתאות ומעיד שאי"ז לפי הנהגת הטבע הרגיל.

על פלא זה נקבע לומר "ועל הנפלאות", ובהיותו אחרון - הוא גם נאמר בסוף הסדר: "על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות".

מאידך, כשאומרים ב"הנרות הללו" בפעם השני' "להודות ולהלל... על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך", הסדר הוא לפי דרגת היציאה מגדר הטבע, ואזי הסדר הוא: ניסים, נפלאות ותשועות.

(ע"פ לקו"ש חט"ו עמ' 366 ואילך)

